

Nr 222.

Av herr **Schlyter m. fl.**, om *ändring i förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande.*

Den nu gällande fornminneslagen av år 1867 tillkom under en tid, då Statens historiska museum var det enda arkeologiska museet av betydelse inom landet, om man undantager Lunds universitets historiska museum. Den sistnämnda institutionen hade emellertid, sedan Nils Gustaf Bruzelius år 1860 frånträtt sin befattning som dess egentliga ledare, ända fram till 1867 icke utvecklat någon så livlig verksamhet, att vid utarbetandet av en ny fornminneslag hänsyn kunde tagas till dess medverkan vid fornminnesvården, helst då dess synnerligen blygsamma årsanslag, efter en 1856 genomförd skilsmässa med mynt- och medaljkabinettet, blivit betänkligt nedskuret. En naturlig följd härav blev, att en fullständig centralisation genomfördes. Alla gravfynd skulle förvaras i Statens historiska museum, om icke Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, således praktiskt taget riksantikvarien, annat bestämde, likaså alla guld- och silverfynd, och sagda museum var det enda, som utan att behöva inhämta Kungl. Maj:ts tillstånd med full äganderätt fick övertaga kyrkliga fornminnen. Så småningom började väl provinsmuseer uppväxa, men dessa fogade sig tills vidare lojalt efter de gamla bestämmelserna.

Under loppet av det innevarande århundradet förändrades förhållandena något. Provinsmuseerna blevo flera, och deras anspråk ökades. En annan praxis började därför så småningom utveckla sig, gående ut på att större, vetenskapligt skötta museer kunde få behålla mindre märkliga gravfynd. De flesta undantagen torde ha gjorts för Lunds universitets historiska museum, sedermera även för Göteborgs museum och för Gotlands fornsal m. fl., och särskilt under de senaste åren har ifrågakvarande praxis mer och mer utvidgats.

En dylik enastående koncentration av fornminnesvården har säkerligen till en början varit synnerligen fördelaktig och även verkat befruktande på den arkeologiska forskningen. Till följd av ändrade museala förhållanden torde den emellertid i sin nuvarande form stundom inverka hämmande på den sistnämnda i de landsändar, där vetenskapligt ledda museer finnas att tillgå för fyndens bevarande. Därtill kommer, att i vårt vidsträckta land, där Statens historiska museum fordom var den enda ej blott museala utan även vetenskapliga medelpunkten för arkeologisk forskning, numera tillkommit flera forskningscentraler, främst de arkeologiska professurerna i Uppsala och Lund samt Göteborgs museum. Nu ha sålunda den arkeologiska forskningen och museiväsendet i vissa delar av landet nått en sådan utveckling, att en förändring av

de lagbestämmelser, vilka så ensidigt gynna Statens historiska museum på bekostnad av alla andra museer, torde vara av behovet påkallad. Det kan knappast anses tillfredsställande, att nämnda institution, genom sin chef riksantikvarien, sitter som domare i frågor, vilka röra dess eget förhållande till de större provinsmuseerna. Visserligen har vår nuvarande riksantikvarie både i ord och handling visat sig vara en förträfflig medlare mellan de olika parternas intressen. Men detta är en på rent personliga förhållanden baserad tillfällig omständighet, vilken fö kan bortfalla under den tid, då riksantikvarien på grund av sina många tjänsteresor måste anlita växlande vikarier.

Vid jämförelse med förhållandena i länder, som ligga oss nära, framträder denna koncentrerade centralisation på ett sätt som saknar motstycke (om man undantar i Finland, vars fornminnesvård naturligt nog utgör en trogen avbild av Sveriges och där provinsmuseerna sakna vetenskapligt skolade föreståndare).

I vårt grannland Danmark råder den ytterligaste frihet i fråga om utgrävning och undersökning av landets fornminnen. I Sverige skulle ett dylikt system förmodligen lamslå hela vår fornminnesvård, och endast Danmarks enorma rikedom på fornminnen samt allmänhetens beundransvärda lojalitet mot det danska nationalmuseet ha kunnat möjliggöra systemets upprätthållande. Endast guld- och silverfynd, s. k. Danefæ, är upphittaren skyldig att hembjuda till Nationalmuseum.

Vida tidsenligare är den norska fornminneslagen av 1905, sedermera supplerad vid olika tillfällen. Liksom fallet var i Sverige år 1867 har man därstädes utgått ifrån det föreliggande behovet; men de 40 år, som ligga mellan de båda lagförslagens tillkomst, under vilken tid flera norska museer vuxit till en avsevärd storlek, ha medfört en betydande skillnad i de båda lagarnas avfattning. Medan fornminnesvården i Sverige är helt centraliserad, är den i Norge fördelad på skilda rayon, var och en med sitt centralmuseum som fornminnesvårdare. År 1905 uppdelades sålunda Norge i tre olika områden, ett sydligt med centrum i Oslo, ett mellanområde med centrum i Bergen och ett nordligt med centrum i Trondhjem. Då snart nog museet i Stavanger nått den grad av utveckling, att även detta intog en ledande ställning inom sin landsdel, uppflyttades det år 1910 i centralmuseernas klass med Stavanger amt som verksamhetskrets, och sedermera har museet i Tromsø erhållit en liknande undantagsställning. Att märka är likväl, att museet i Oslo, landets huvudstad, knutet till Oslo universitet på samma sätt som Historiska museet till Lunds universitet, äger rättighet att, om det så önskar, företaga undersökningar inom vilken del av landet som helst.

Nu torde tiden vara mogen att här i Sverige påbörja genomförandet av en liknande reform. Varje fruktan för att härigenom allt för hårt beskära Statens historiska museums utveckling är fullständigt överflödig. Dess rikedom på fornminnen från skilda tider är så betydande, att även om det nu fullständigt upphörde med sin samlarverksamhet, skulle säkerligen aldrig något annat svenskt

museum kunna i kvalitet mäta sig med detsamma. Det är således endast en tidsfråga, när vårt land bör indelas i vissa områden, avgränsade efter de existerande största provinsmuseernas arbetsmöjligheter. Dessa provinsmuseer skulle i stort sett erhålla samma rättigheter inom sina rayoner, som Statens historiska museum nu äger. Sistnämnda institution skulle likväl behålla privilegiet att utsträcka sina grävningar och förvärv över hela landet.

På den ståndpunkt, som museiväsendet för närvarande befinner sig, måste man emellertid tills vidare inskränka sig till konstituerandet av ett fåtal centralmuseer. Den fornminnesprovins som fortast och med största skäl bör frigöras från centralisationen är Skåne. Dess egenskap av att utgöra ett bestämt avgränsat kulturområde i arkeologiskt hänseende är av fackmännen allt för väl känd för att behöva diskuteras. Denna särställning består däruti, att Skånes äldre kultur företer vida större överensstämmelse med Danmarks än med Sveriges. Under stenåldern utgjorde sålunda Skåne flintkulturens centrum på vår halvö, under bronsåldern var det utan jämförelse den rikaste landsändan och under järnåldern framträder dess betydelse särskilt genom de rika guld- och silverfynden, en betydelse som visserligen icke kan avläsas i Lunds universitets historiska museums samlingar, då nästan alla dessa rika skånska fynd, tack vare ett ensidigt tillämpande av en föråldrad lagstiftning, införlivats med Statens historiska museum. Vad medeltiden beträffar var till en början hela den andliga maktens centrum i Skandinavien förlagt till Lund, och även längre fram under denna period intog Skåne en synnerligen viktig ställning, och ärkebiskopen i Lund behöll medeltiden igenom sin titel av Sveriges primas. Denna skillnad i kultur gjorde sig gällande även under renässansen, vilket ännu framgår av exempelvis de skånska borgarnas och slottens karaktär och av de rika kyrkliga inventarierna från Christian IV:s tid. Provinsens säregna ställning inom vårt lands äldre kultur kan ej av någon ifrågasättas.

Lunds universitets historiska museum äges indirekt av staten, och dess verksamhet kontrolleras av Lunds universitet liksom Statens historiska museum står under uppsikt av Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Föreståndaren för detsamma är samtidigt professor i såväl förhistorisk som medeltidsarkeologi, och han har till sitt biträde två ordinarie och ett växlande antal e. o. amanuenser. Museet är inrymt i en ansenlig institutionsbyggnad och är statt i livlig tillväxt. Just nu kommer ett nybyggt domkyrkomuseum att arkitektoniskt och museitekniskt fogas till detsamma. Institutionen är knuten vid ett universitet som närmar sig Uppsalas i storlek, och antalet studenter som medtaga arkeologi i sina examina är ganska avsevärt. Museets anor gå tillbaka till 1700-talets början, men dess egentliga verksamhet kan räknas från år 1805, då det omdanades av Nils Henrik Sjöborg, den man som i nyare tider först vänt uppmärksamheten på vikten av de svenska fornminnenas skyddande mot förstörelse. Två av dess tjänstemän, Johan Gustaf Liljegren och Bror Emil Hildebrand, avancerade sedan till riksantikvarier. Den sistnämnde var

den förste som här i Sverige ordnade en fornsakssamling efter det s. k. treperiods-systemet, och denna samling var just Lunds universitets historiska museum. Dettas vetenskapliga betydelse har sedermera framhävts bl a. genom forskare som Sven Nilsson, Nils Gustaf Bruzelius m. fl. och är erkänd sedan nära ett sekel. I storlek kommer det närmast efter Statens historiska museum. Dess rang-plats som arkeologiskt centralmuseum för Sydsverige är sålunda given. Kultur-historiska museet, landets största i sitt slag näst efter Nordiska museet, gör dessutom Lund till en museistad av verklig betydelse.

Det slutliga önskemålet är visserligen att för varje större fornminnesprovins skapa ett ledande museum. Men detta kan ske först så småningom, sedan dessa institutioner erhållit kvalificerad vetenskaplig ledning och tillräckliga anslag, analogt med utvecklingen i Norge. Under tiden bibehåller Statens historiska museum sin ställning som centralmuseum för de provinser, vilka ännu icke äga egna centraler, och även då sådana skapats, bevarar det sin betydelse som Sveriges största arkeologiska museiinstitution och den enda som äger rättighet att överallt i landet utföra grävningar och undersökningar samt därifrån komplettera sina samlingar.

Det föreligger sålunda tillräckliga skäl för att motivera en ändring i nu gällande fornminneslag i syfte att giva Lunds universitets historiska museum en mera självständig position förenlig med dess ställning som en betydande *statens* institution. En dylik åtgärd behöver endast medföra ett obetydligt tillägg i den nuvarande fornminneslagen och bör medföra rättighet för Historiska museet att förvärva ej blott grav- och boplat fynd utan även guld- och silverfynd.

Den sistnämnda fyndkategorien har det städse varit svårast att rekrytera åt samlingarna. Man frågar sig onekligen efter orsaken till att Statens historiska museum, eller den akademi under vars vård detta museum står, har så svårt att till större, vetenskapligt ledda institutioner i landsorten överlämna förvärvsrätten till fynd av dylik art. Den respekt, som den ädla metallen städse fört med sig, och fruktan för att guld- och silverfynd skulle nedsmältas, var givetvis orsaken till att bestämmelsen om dessa fynds införlivande med Statens historiska museum, det under 1860-talet praktiskt taget enda i stort verksamma museet i vårt land, kom till stånd år 1867.

Nu är emellertid förhållandet annorlunda. Det finnes för närvarande flera museer, som bära äga rätt till förvärv av dylika fynd, och främst bland dem står Lunds universitets historiska museum dels på grund av sitt omfång och sin vetenskapliga betydelse och dels på grund av sin ställning som ett staten tillhörigt museum. Den omständigheten att ett föremål är förfärdigat av guld resp. silver har naturligtvis alltid sitt intresse, men kan dock icke i och för sig förläna ett dylikt föremål en så oerhörd betydelse, att denna fyndkategori bör reserveras för Statens historiska museum framför t. ex. offerfynd eller liknande fynd, vilka rent kulturhistoriskt sett kunna vara fullkomligt oersättliga. Den ofantliga mängd av guld- och silverfynd, som under tidernas lopp

hopats i Statens historiska museum, kan ur vetenskaplig synpunkt numera knappast försvaras, sedd i belysning av det vacuum som de största landsorts-museernas montrer i detta hänseende förete. Dessa museer komma genom sin fattigdom på dylika fynd, liksom Statens historiska museum genom sin rikedom, att bibringa allmänheten en fullkomligt skev bild av kulturens utveckling. Icke minst i Lunds universitets historiska museum, knutet vid ett framåtgående universitet och beläget i en landsända där såväl guld- som silverfynd påträffats i mycket stort antal, är denna lucka i hög grad framträdande. Av ännu större vikt är att även boplats- och gravfynd, som påträffats vid universitetsmuseets undersökningar, automatiskt införlivas med museets samlingar. Det kan knappast anses värdigt Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien eller, som det i realiteten är, Statens historiska museum att, genom tillämpandet av en uppfattning som stöder sig på antikverade lagparagrafer, vilka i sin ordning återgå på lagbestämmelser från 1600- och 1700-talen, beröva en annan betydande statsinstitution just de viktigaste frukterna av dess arbete. Även om dessa lagparagrafer för närvarande mera sällan tillämpas i fråga om Lunds universitets historiska museum, utom beträffande guld- och silverfynd, där tillämpningen är regel då det gäller viktigare fynd, är likväl det faktum, att så kan ske och ävenledes sker, tillräckligt för att i onödan hämma ett verkamt forskningsarbete. Blotta möjligheten av att just de allra bästa och märkligaste fynden kunna löpa fara att sekvestreras, medan alla de obetydliga få stanna kvar, innebär en uppenbar orättvisa mot en museal institution av det omfång och den vetenskapliga betydelse, som kännetecknar Lunds universitets historiska museum. Centralisationen har hitintills varit den svenska fornminnesvårdens styrka. Men om icke efter hand en lätnad sker i nu gällande lagbestämmelser, tenderar denna koncentrerade centralisation att bli till skada för forskningen. Att i denna fråga avvakta ett resultat av den år 1913 tillsatta fornminnesvårdskommitténs för länge sedan skrinlagda utredning angående kulturminnesvården torde, trots utredningens aktualiserande genom Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens i år, på initiativ av riksantikvariern, gjorda framställning till ecklesiastikministern, vara att allt för länge uppskjuta frågans lösning.

En obetydlig jämkning av fornminneslagen i nu antydd riktning skulle avhjälpa ovan påtalade missförhållanden utan att medföra någon rubbning av fornminneslagen i dess helhet. Riksantikvariens egentliga ämbetsverksamhet bleve alltså fullständigt obeskuren — här torde en decentralisation icke vara vare sig nyttig eller behöfvig. Fortfarande skulle grävningar och undersökningar endast få företagas med riksantikvariens tillstånd. Detta borde även inhämtas, då fråga kunde uppstå om förvärfv av kyrkorna tillhöriga inventarier. Det ovan framlagda förslaget komme icke att belasta statskassan med några som helst nya utgifter. Däremot skulle det i tillämpningen något minska den till landets huvudstad förlagda centralinstitutionens arbetsbörda, befordra

det gemensamma strävandet för ett pietetsfullt bevarande av våra forntida minnesmärken och avlägsna de friktioner mellan de båda statsinstitutionerna i fråga, som nu kunna uppstå.

Med stöd av vad ovan anförts få vi föreslå,

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om övervägande av sådan ändring av k. förordningen den 29 nov. 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande, att de grav- och boplatssfynd i Skåne, som anträffas vid av Lunds universitets historiska museum företagna grävningar och undersökningar, må förbliva inom nämnda museum, att inom samma landskap påträffade fynd av guld, silver och koppar skola till lagstadgat inlösningsbelopp av upphittaren eller vederbörande ortsmyndighet hembjudas Lunds universitets historiska museum — ägande dock Statens historiska museum rätt att i särskilda fall och efter inhämtande av Kungl. Maj:ts tillstånd förvärva sådana föremål av sistnämnda slag, som kunna anses oundgängligen nödvändiga för den totalbild av de olika landskapens kulturhistoria som ifrågavarande museum bör kunna meddela — samt att samma bestämmelser angående avlåtande av kyrkliga inventarier inom Skåne skola gälla för Lunds universitets historiska museum som för Statens historiska museum.

Stockholm den 31 januari 1930.

K. Schlyter.

<i>Joh. Nilsson</i> i Kristianstad.	<i>William Linder.</i>	<i>Alexander Nilsson.</i>
<i>Elof B. Andersson.</i>	<i>M. Kropp.</i>	<i>N. August Nilsson.</i>
<i>A. Henriksson.</i>	<i>K. v. Geijer.</i>	<i>Joh. Nilsson,</i> Malmö.
<i>Jöns Pålsson.</i>	<i>Sven Linders</i>	<i>Jöns Jönsson.</i>
<i>Ivar Öhman.</i>	<i>E. Berling.</i>	<i>Axel Löfvander.</i>